

УДК 332.1:330.341

С.І. Плотницька,
канд. екон. наук, доц., докторант,
Харківська національна
академія міського господарства

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДЕПРЕСИВНИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто можливості й умови формування ефективних інструментів для переходу депресивних територій до інноваційного типу розвитку. Визначено ключову роль стратегії управління інноваційною діяльністю регіону.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: глобалізація, депресивні регіони, інновації, регіональний інноваційний форсайт.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются возможности и условия формирования эффективных инструментов для перехода депрессивных регионов к инновационному типу развития. Определена ключевая роль стратегии управления инновационной деятельностью региона.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: глобализация, депрессивные регионы, инновации, региональный инновационный форсайт

ANNOTATION. Possibilities and terms of forming effective instruments for passing depressed regions to the innovative type of development have been investigated. The key role of management strategy of the region innovative activity has been proved.

KEY WORDS: globalization, depressed territory, innovations, regional innovative foresight.

Постановка проблеми. В умовах залучення України до світових процесів глобалізації і регіоналізації ефективного функціонування економіки неможливе без подолання проблем міжрегіональних відмінностей, ліквідації кризових явищ і відсталості у розвитку окремих територій країни. Сучасний етап соціально-економічного розвитку депресивних регіонів у контексті їх пристосування до умов глобалізації і регіоналізації характеризується наполегливою необхідністю їх переходу до інноваційного типу розвитку. Залучення депресивних територій в інноваційні процеси створює передумови для підвищення збалансованості регіональної економіки, оскільки збереження екстенсивного типу зростання в довгостроковому періоді призводить до закріплення їх інерційного сценарію розвитку і не дозволяє знизити деформацію внутрішньорегіональних відтворювальних пропорцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання інноваційного розвитку регіонів і формування відповідної регіональної політики протягом останніх років знайшли широке відображення у наукових працях, що обумовлено новими тенденціями регіонального розвитку у світі, поглибленням процесів децентралізації та стрімкими зрушеннями в інноваційній сфері. Серед досліджень з питань інноваційного розвитку регіонів, становлення регіональних інноваційних систем слід виділити роботи С. Архієреєва, П. Беленького, П. Бубенка, І. Гагауз, А. Кузнецова,

В. Соловйова, Д. Стеченка, В. Феєра [1, 5]. Але сьогодні ні вітчизняна, ні зарубіжна теорія ще не дає достатніх відповідей щодо конкретних інструментів інноваційного розвитку депресивних територій і відповідної державної і регіональної політики.

Метою статті — дослідження особливостей інноваційного розвитку депресивних територій в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність в Україні загалом характеризується неоднозначними тенденціями. Так, при зростанні загальної суми витрат на інноваційну діяльність за 10 останніх років у 8,1 разу, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової зменшилась з 6,8 % у 2001 р. до 3,8 % у 2011 р. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП скоротилася з 2000 р. до 2011 р. з 1,16 % до 0,79 % [6].

Слід додати, що в Україні існує значна асиметрія серед регіонів України щодо залучення інвестицій в основний капітал. Найбільш гостра ситуація саме в депресивних регіонах. Ці регіони мають низький рівень конкурентоспроможності на зовнішніх ринках, що й призводить до того, що питома вага Волинської, Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Чернівецької, Чернігівської областей і м. Севастополя не досягає і 5% загального обсягу експорту продукції [6].

У цілому затримка інноваційного процесу на регіональному рівні пояснюється низьким ступенем гнучкості й адаптивності підприємств до інновацій. До основних причин цього явища відносяться: низька активність внутрішніх і зовнішніх інвесторів; сповільнені темпи зростання оновлення основних виробничих фондів унаслідок різкого знецінення встановленої на підприємствах техніки; невідповідність рівня технологічного розвитку виробництва високопрогресивним параметрам інновацій; висока вартість вітчизняних зразків нової техніки тощо.

Інновації лежать в основі формування і розвитку територіальних виробничо-господарських систем. Багато авторів бачать основну причину розходжень у рівнях розвитку регіонів якраз у інноваційному факторі. Зокрема Андерсон і Маннінен [2] запропонували теорію створення і дифузії знань при вивченні факторів регіонального розвитку. Автори моделюють регіони з неокласичною виробничою функцією:

$$Q_r = F_r C_r a_r,$$

де C_r — величина капіталу в регіоні r ;

a_r — доступність знань у регіоні r , визначається згідно формули;

$$a_r = H_s \exp\{-j \ 3 \ d_{rs}\} K_s,$$

d_{rs} — відстань від регіону r до регіону s ;

K_s — накопичена величина знань.

У моделі передбачається, що капітал і знання зростають пропорційно схильності до заощаджень a_r , причому розподіл між інвестиціями у фізичний

капітал і НДДКР визначається часткою НДДКР у загальному накопиченні капіталу: де Hs — позитивні функції, визначені в R^+ . Автори показали, що в даній системі існує рівновага, для якої відношення капіталу до знань постійне. Аналіз динаміки системи дозволяє показати, що із зменшенням будь-якої відстані d_{rs} темп зростання для всіх регіонів зростає в рівновазі. У припущеннях зростаючої віддачі від масштабу і за наявності просторових фракцій запропонована модель передбачає, що відхилення частки НДДКР у загальному капіталі вище за рівноважне значення може привести до первинного короткострокового зростання регіональної нерівності доходів.

Таким чином, регіональна теорія зростання в цілому будується на тих же передумовах, що і неокласична теорія зростання в макроекономіці, яка домінує в даний час. Особливістю теорії регіонального зростання є концентрація уваги на питаннях нерівномірності росту в сусідніх економіках (регіонах). Необхідно зазначити, що в макроекономічній теорії зростання зовнішній світ практично не розглядається, а передбачається, що доступним є будь-який зовнішньоторговельний баланс, пов'язаний із внутрішнім стійким ростом.

У сучасних умовах, які характеризуються більш високим ступенем невизначеності, стрімкими змінами на ринку і впливом глобалізації, виникають нові вимоги. Сьогодні важливі не стільки ресурси, яким володіє регіон, стільки можливість регіональної влади і бізнесу, у відповідь на виклики ринку, швидко адаптувати наявні ресурси, а також розвивати і створювати нові. В умовах домінування приватного бізнесу, регіональна адміністрація має можливість впливати на підприємства виключно через створення привабливого бізнес-клімату на своїй території. За таких умов депресивні території мають потребу у розробці стратегії, спрямованої на підвищення їх конкурентоспроможності.

Інструментарій управління інноваційним розвитком депресивних регіонів повинен, на нашу думку, включати такі елементи (рис. 1).

Рис. 1. Елементи управління інноваційною системою депресивного регіону

Регіональна інвестиційна, інноваційна і промислова політики, що розглядаються як три базові елементи регіональної економічної політики.

Регіональна кластерна політика — система державних заходів і механізмів підтримки кластерів, що забезпечують підвищення конкурентоспроможності регіонів, підприємств, що входять у кластер, а також забезпечують упровадження інновацій.

Регіональний інноваційний форсайт який дозволяє розробити реальну стратегію і тактику розвитку регіону. Система регіонального форсайта депресивних терито-

рій повинна базуватися на результатах міжнародних аналітичних досліджень, технологічному загальноукраїнському форсайті і корпоративному інноваційному форсайті. Термін «форсайт» уперше в цьому значенні використаний у прогнозно-аналітичній програмі уряду Великобританії «Foresight», яка стартувала в 1993 р. як Британська державна програма прогнозування перспектив науково-технологічного розвитку країни (повна назва: «UK Technology Foresight Program Delphi Survey») [8]. «Форсайт» у рекомендаціях Європейського Союзу по його використанню на регіональному рівні трактується як процес активного пізнання майбутнього і створення бачення середньострокової і довгострокової перспективи, націлений на прийняття актуальних рішень і мобілізацію об'єднаних зусиль. Форсайт виникає в результаті взаємопроникнення тенденцій розвитку в області «політичного аналізу», «стратегічного планування» і «вивчення майбутнього» [11]. Він об'єднує ключових учасників змін і різні джерела знання для розробки стратегічного бачення і розвитку здібностей до прогнозування майбутнього [12].

На даний час відсутня єдина модель «Форсайта» і кожна проектна група «приспосовує» цей метод до своїх власних умов і цілей, використовуючи різні методики прогнозування майбутнього (метод Дельфи, сценарії, «мозкові атаки», SWOT-аналіз, альтернативні варіанти майбутнього, міжнародні зіставлення і т.і.). У рамках регіонального утворення «Форсайт» являє собою процес добору нових напрямків, у ході якого досягається консенсус думок різних суб'єктів регіональної інноваційної системи, і встановлюються зв'язки між її елементами. У більшості визначень під «Форсайтом» розуміють процес систематичного визначення нових стратегічних наукових напрямків і технологічних досягнень, що у довгостроковій перспективі зможуть зробити серйозний вплив на економічний і соціальний розвиток [8]. З цих позицій новий механізм стратегічного планування та прогнозування вміщує 4 ключових елементи: 1) «Форсайт» є систематичним процесом; 2) центральне місце в цьому процесі займають науково-технічні напрямки (а не конкретні технології); 3) часовий обрій повинний перевищувати обрій ділового планування; 4) пріоритети розглядаються з погляду їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіону [11].

Використання досвіду створення полюсів конкурентоспроможності. Полюси конкурентоспроможності — це інноваційні кластери, що об'єднують дослідницькі організації, освітні центри і промислові підприємства. При цьому ставиться завдання сформулювати підприємства, привабливі для імплантації приватної ініціативи в сферу досліджень і розробок, конкурентоздатні з позиції міжнародного розподілу праці, і в той же час забезпечити ефективне рішення регіональних і соціальних проблем.

При привласненні проекту статусу «полюс конкурентоспроможності» в якості основних чинників розглядаються: цілісність зі стратегією розвитку регіону, міжнародне значення в промисловому і технологічному плані; формування ефективного управління і здатність робити продукти високою доданою вартістю.

Нині з урахуванням специфіки розвитку інформаційного суспільства в Україні можна вважати єдиним дієвим способом формування інформаційної інфраструктури інноваційної діяльності побудову відкритих регіональних інноваційних платформ — інформаційних порталів, які об'єднують усіх агентів інноваційної діяльності в регіоні.

Висновки. Регіональна політика депресивних регіонів повинна стимулювати перехід до інноваційної моделі розвитку і додати новий економічний зміст регіональним проектам та ініціативам. Її основне завдання — забезпечити концентрацію ресурсів на пріоритетних напрямках і створити умови для міжрегіональної кооперації і стратегічного партнерства влади, бізнесу та суспільних інститутів у рамках інноваційної моделі розвитку. Необхідно сформувати нові — інноваційні — технології управління розвитком територій, які б працювали на підвищення конкурентоспроможності депресивних регіонів.

На наш погляд, метою проведення Форсайту депресивних територій у нашій державі повинно стати визначення стратегічних напрямків їх інноваційного розвитку, які забезпечать їх стабілізацію, зростання та підвищення добробуту населення в середньо- та довгостроковій перспективі.

Вважаємо за доцільне запровадження Форсайту в систему стратегічного управління інноваційним розвитком депресивних територій у якості методологічного інструменту виявлення нових технологічних можливостей та їхньої оцінки всіма суб'єктами політики, для формування національних науково-технічних пріоритетів, а також для створення наукової та технологічної платформи розвитку всіх секторів економіки, для підвищення якості життя, для забезпечення економічної, оборонної, технологічної, екологічної безпеки нашої держави.

Література

1. *Архієреєв С. І.* Взаємозв'язок розвитку регіональної інноваційної системи, інтерактивних інноваційних комплексів, та інноваційної інфраструктури. Приклад регіону Емілія-Романья [Електронний ресурс] / С. І. Архієреєв, І. О. Дерід // Вісн. СумДУ. — 2009. — № 1. — Режим доступу: http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2009/Econom_1_09/09asipre.pdf
2. *Дробышевский С. и др.* Факторы экономического роста в регионах РФ. — М.: ИЭПП, 2005. — С. 20—21.
3. *Городинський Т.І.* Інноваційний потенціал регіону: суть, функції та структура [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ PRNIT_2006/Economics/30.doc.htm
4. Методичні рекомендації щодо розроблення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого та регіонального рівня (затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України, Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерства промислової політики України, Міністерства фінансів України, Національної академії наук України від 9 липня 2003 р. № 442/279/180/298/449) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/science/innovation/topic/cmn_rec/MON_442_279-180.do
5. *Соловійов В. П.* Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики : монографія / В. П. Соловійов, Г. І. Кореняко, В. М. Головатюк. — К. : Фенікс, 2008. — 224 с.
6. Офіційний сайт Державного агентства України з інвестицій та інновацій. — Режим доступу: <http://www.in.gov.ua>
7. *Шовкалюк В. С.* Сучасна інноваційна політика: стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали III Міжнарод. форуму (Дніпропетровськ, 19—20 листоп. 2009 р.) / Міністерство освіти і науки України, Німецьке товариство технічного співробітництва (GTZ), Дніпропетровська обласна державна адміністрація. — Дніпропетровськ, 2009. — С. 10—26.

8. A Practical Guide to Regional Foresight European Communities. 2001.
9. *Monterisi A.* Regional innovation strategies: the Apulian experience and the role of ARTI / A. Monterisi. — Brussels, 7 October, 2009. — 18 p. — Режим доступу : http://www.arti.puglia.it/fileadmin/user_files/download/OD_Puglia_7oct09_ilo.pdf
10. Regional Innovation Strategy for the South West region of Bulgaria. — Режим доступу : <http://www.innovatingregions.org/download/RIS%20South%20West%20Bulgaria%20Executive%20Summary.pdf>
11. *Winning Through Foresight: A Strategy Taking the Foresight Program to the Millennium / Office of Science and Technology.* L., 1996.
12. Workforce Innovation in Regional Economic Development Background. — Режим доступу : http://www.doleta.gov/wired/files/WIRED_overview.pdf

Статтю подано до редакції 20.10.2012 р.

УДК-339

І.О. Романенко,
аспірант кафедри статистики,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет»

МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЮ ТРУДОВОЮ МІГРАЦІЄЮ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті представлено результати проведеного дослідження з регулювання міжнародною трудовою міграцією, з'ясовані напрями та обсяги трудової міграції в країні світу, представлений механізм регулювання міграційними потоками, проаналізований стан та розвиток державної міграційної політики, запропоновано пропозиції щодо вдосконалення державної політики України у сфері міжнародної трудової міграції населення.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: механізм державного регулювання, методи, важелі, інструменти регулювання, міжнародна міграція населення, міграційна політика, система регулювання трудовою міграцією.

АННОТАЦИЯ. В статье представлены результаты проведенного исследования по регулированию международной трудовой миграцией, определены направления и объемы трудовой миграции в страны мира, представлен механизм регулирования миграционными потоками, проанализировано состояние и развитие государственной миграционной политики, предложен механизм по совершенствованию государственной политики Украины в сфере международной трудовой миграции населения.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: механизм государственного регулирования, методы, рычаги, инструменты регулирования, международная миграция населения, миграционная политика, система управления трудовой миграцией.

ANNOTATION. The paper presents results of research on the regulation of international labor migration, elucidated the direction and scope of labor migration in the world, presented the mechanism for regulation of migration flows, analyzed the situation and development of the state migration policy, proposed the suggestions for improving the state policy of Ukraine in the sphere of international labor migration.

KEYWORDS: mechanism of state regulation, methods, levers, regulatory instruments, international migration, migration policy, regulatory system of labour migration,